

Ma'nosi, **kishining to'plagan bilimi, ko'nikma va fikrlash uslubi uning tezaurusini tashkil qiladi.**

Ilmiylik tamoyili. Bu tamoyil asosida bir qator qonuniyatlar yotadi. Jumladan:

- dunyoni o'rganib bo'ladi va insoniyat aniqlagan va amaliyotda sinab ko'rilgan qonuniyatlarni o'rgansa bo'ladi;
- ta'lim-tarbiya jarayoni — ilmiy faoliyat orqali to'plangan, ob'ektiv olam to'g'risidagi ma'lumot tizimini o'sib kelayotgan avlodga bildiradi;
- ilmiylik — beriladigan bilimlar ma'lum bir ketma-ketlikda berilishini taqozo etadi;
- ilmiylik yana berilayotgan bilimning hozirgi zamon ijtimoiy va ilmiy-taraqqiyot darajasiga mosligi bilan hamda tuzilgan dastur va ishchi rejaga mos bo'lishligi bilan ham belgilanadi.

Nazariya va amaliyot birligi tamoyili. Bu tamoyil falsafaning bilish nazariyasining markaziy qoidasiga asoslanadi. Unda, bilishning birinchi va asosiy nuqtai nazari — bu hayotning va amaliyotning nuqtai nazaridir, deyiladi. U quyidagi qonuniyatlardan kelib chiqadi:

- har qanday bilimning to'g'riligi amaliyotda sinolib, tasdiqlanadi;
- amaliyot — haqiqat mezoni, bilishning manbai va tadqiqot natijalarining qo'llanish ko'lam;
- to'g'ri tashkil qilingan ta'lim-tarbiya hayotdan kelib chiqadi;
- ta'lim-tarbiyaning samaradorligi uning amaliyot bilan qanchalik bog'liqligi bilan belgilanadi;
- bilim berishning samaradorligi, uning politexnik ta'lim bilan bog'liqligi bilan belgilanadi;
- berilayotgan bilim hayot bilan qanchalik bog'lansa, talabalardagi bilim egallash shunchalik ongli va oson kechadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Q.X. Azizov "Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi" fanidan o'quv qo'llanma. Toshkent-2021, TDTU. -121 b.

INNOVATSIYA VA TA'LIM TIZIMINING UZVIYLIGI

Abduraxmanov Ravshan Anarbaevich t.f.b.f.d. (PhD), dotsent
O'zMU Jizzax filiali Jizzax shahri

Annotatsiya: Ushbu maqolada jahonda va respublikamizda yuz berayotgan ta'lim tizimidagi o'zgarishlar, ta'lim tizimining innovatsiya bilan uzviy bog'liqligi, rivojlanishi, innovatsiya tushunchasining genezisi va uning hozirgi holati tahlili, innovatsiyani amalga joriy etish jarayoni bosqichlarining ketma-ketligi va ijtimoiy mexanizmini tavsiflovchi tarkibiy elementlar va ularning o'zaro aloqaga kirishish usuli, innovatsiya rivojlanishning ijtimoiy mexanizmi kabi jihatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: innovatsiya, ta'lim tizimi, innovatsiya genezisi, innovatsiya fenomeni, rivojlanish omili, rivojlanish resursi.

So'nggi yillarda jahonda yuz berayotgan voqealar jamiyatning ta'lim tizimi mamlakatning rivojlanish omili sifatidagi ahamiyatini yanada oshirish davr talabi bo'lmoqda. Milliy ta'lim tizimi dunyoda yuz berayotgan o'zgarishlar jarayonlarida, ayniqsa, ta'sirchan bo'lgan qismi sanalgani bois juda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim tizimini davr talablariga muvofiq o'zgartirish dolzarb muammoga aylanmoqda. Har qanday modernizatsiya yuksak texnologiyalarni o'zlashtirishni taqozo etadi, ularni esa faqat eng yangi ilmiy ma'lumotlar asosida ishlab chiqish mumkin.

Innovatsiyalar doim ta'lim tizimi bilan uzviy bog'liq bo'lgan, shu bois u tinimsiz rivojlanib bormoqda. Albatta, ta'lim innovatsiyalar sonini bevosita belgilamaydi. Ammo ta'lim

tizimi, jamiyatda ilmiy muammolarni qo'yish va yechish, olingan natijalardan amalda foydalanish imkonini beruvchi intellektual muhitni yaratadi. Ayni shu sababli, ta'lim tizimiga milliy daromadni iste'mol qiluvchi tizim sifatidagina yondashish o'rinli bo'lmaydi, zero bu sohada ilmiy-texnik va ijtimoiy taraqqiyotga zamin yaratiladi. Shu tufayli ham ta'lim tizimini barqarorlashtirish va uning samaradorligini oshirish uchun innovatsion dasturlarni ishlab chiqish vazifasi yuzaga keladi.

Innovatsiya tushunchasining genezisi va uning hozirgi holati tahlili innovatsiyani amalga joriy etish jarayoni bosqichlarining ketma-ketligi va ijtimoiy mexanizmini tavsiflovchi tarkibiy elementlardagi va ularning o'zaro aloqaga kirishish usulidagi o'zgarishlarni ifodalash imkoniyatini beradi. Bu esa, o'z navbatida, innovatsiyani tizim sifatida tasavvur qilish uchun imkoniyat yaratadi. Bularning barchasi, hech shubhasiz, innovatsiyaning mohiyatini tushunishning zaruriy sharti hisoblanadi, lekin innovatsion mexanizmlarning amal qilish doirasini, jamiyatning tarkibiy elementlari, uning ijtimoiy tizimlari bilan o'zaro aloqalarda innovatsiyaning ijtimoiy o'rni va funksiyalarini belgilash uchun yuqorida zikr etilgan omillarning o'zi kifoya qilmaydi.

Innovatsiyaning rivojlanish omili sifatidagi mohiyati haqida gapirganda, uning turli ijtimoiy tizimlar bilan o'zaro aloqaga kirishish qonuniyatlarini ayni shu nuqtai nazardan har tomonlama o'rganish talab etiladi, chunki "...tizimlarning barqarorligini quvvatlovchi jarayonlarni tizimning yangicha holatiga, dastlabki tarkibiy tuzilishning o'zgarishini qayd etuvchi atamalarda tavsiflanishi lozim bo'lgan holatga olib keladigan boshqa jarayonlardan farqlash lozim. Garchi bu farq nisbiy bo'lsa-da, ayni shu nisbiylik muhim va tartibga soluvchi xususiyat kasb etadi"[1].

O'rganilayotgan munosabatlarning xususiyati shu bilan belgilanadiki, gap innovatsiya bilan ijtimoiy institut va jarayon sifatidagi ta'limning o'zaro aloqasi haqida boradi. Bunda ta'lim, o'z navbatida, rivojlanishning muhim resurslaridan biri sifatida qaraladi, zero "...ta'limsiz inson, uning qobiliyatlari va ijodiy kuchlari o'sishi mumkin emas, zero, ta'lim ham (fan bilan bir qatorda yoki u bilan birga) rivojlanishning muhim resursiga aylanadi" [2].

Ta'lim jamiyatning rivojlanish resursi sifatida har bir inson jamiyat a'zosi va individ sifatida moddiy va intellektual rivojlanishi uchungina emas, balki ishlab chiqarish kuchlari va ijtimoiy munosabatlarning rivojlanishi uchun ham shart-sharoitlar yaratishi, odamlar erkin shaxslar sifatida amal qilishlarini ta'minlashi lozim.

Innovatsiya fenomenining serqirraligi va murakkabligi, uning mazmuni talqinlarining ziddiyatlarga to'laligi turlarga ajratishning turli xil asoslari yuzaga kelishiga sabab bo'lgan. Innovatsiyalarni turlarga ajratishga nisbatan ayrim yondashuvlar algoritmlariga ko'ra, farq qiladigan ilmiy-texnikaviy, boshqaruvga oid va ijtimoiy innovatsiyalarning mavjudligi qayd etiladi, ba'zi yondashuvlarda esa innovatsiyalarning har xil turlarini "metodologik omillar"ga ko'ra ajratish taklif qilinadi [3]. Innovatsiyalarni tasniflashga nisbatan yondashuvlar tavsifini davom ettirish mumkin, lekin bu muammoning mohiyatini o'zgartirmaydi.

Muammoning mohiyati shu bilan belgilanadiki, taklif qilinayotgan yondashuvlarning har birida tushuncha mazmunining amalga oshirilayotgan tadqiqotning tanlangan predmeti va imkoniyatlariga ko'proq darajada muvofiq keluvchi qismigina aks etadi. Innovatsiya hodisasining yaxlitligini o'zida mujassamlashtiruvchi nazariy-metodologik asoslar va mazkur yaxlitlikni turli ijtimoiy sharoitlarda vazifa jihatidan ro'yobga chiqarish imkoniyatlarining rang-barangligi yo mavjud bo'lmaydi, yo hodisa yaxlitligining bevosita tahlil qilinayotgan doirasi yoki segmentiga nisbatan ikkilamchi deb qaraladi. Natijada o'z mohiyatiga ko'ra, politsentrik va polifunksional hodisaga nisbatan bunday predmetli-markazlashtirilgan yondashuv fenomenologik mohiyatni buzib ko'rsatadi, mohiyatlar sonining ko'payishiga imkoniyat yaratadi, bu yechimi yo'q muammo, degan tasavvurni kuchaytiradi. Boshqa tomondan, innovatsiya, inson hayot faoliyatining tur xillaridan biri sifatida, mazkur hayot faoliyatining boshqa tur xillari bilan shu darajada uzviyki, uni ajratib olish va turlarga ajratish inson mohiyati ko'rinishlarini ajratishda tabiiy qiyinchiliklarga duch keladi. Bu yerda yana bir element – "gumanitar-tizimli metodologiya" yetishmaydi. U, muallif fikriga ko'ra, "ta'lim sohasidagi

jarayonlar va o'zaro aloqalarni tushunish uchun imkoniyat yaratadi, ularni loyihalash va tashkil etishning asosiy yo'nalishlarini belgilaydi, realistik maqsadlarni qo'yishga yordam beradi, yuz berayotgan hodisalar va jarayonlarni tushunish, anglab yetish va tavsiflash imkoniyatini beruvchi tushunchalar va tasavvurlar tizimini taklif qiladi".

Ko'rib turganimizdek, dunyoqarashni tanlash va xulq-atvorning ijtimoiy mexanizmi o'rtasida yotuvchi nazariy-metodologik element ijodiy izlanish sharti sifatida yuksak darajada nomuayyanlikni ta'minlash zarur bo'lgan holda asoslarning tartiblilikini saqlash imkoniyatini beradi. ta'lim sohasidagi tizimlararo munosabatlarning mikrodarajasida quyidagi mezonlarni ajratish mumkin: integral xususiyatlarni innovatsiyaning amal qilish natijasi sifatida qayd etuvchi terminal (mohiyatni aks ettiruvchi) mezonlar, shu jumladan, innovatsiyaning ijtimoiy-ma'rifiy qimmati; innovatsiyani yangilik darajasiga ko'ra tavsiflovchi texnologik mezonlar. Ammo tizim sifatidagi innovatsiyaning mezonlari haqidagi barcha fikr-mulohazalar, toki bu mezonlar belgilovchi ijtimoiy o'zaro aloqalarning asosi aniqlanmas ekan, ancha abstrakt xususiyat kasb etadi. Innovatsiyaning mazmuni va predmetigina emas, balki unga muvofiq keluvchi ijtimoiy-madaniy shakl ham ayni shu asosga bog'liq bo'ladi.

Innovatsiya rivojlanishning ijtimoiy mexanizmi sifatida amalga oshirilayotgan faoliyat innovatsion ijtimoiy tizimni vujudga keltirishi mumkin bo'lgan sub'ekt va ob'ektlar makonida ijtimoiy voqelik mazmuniga aylanadi. Bunda ijtimoiy tizimning hayot faoliyati qonunlari rivojlanishning ijtimoiy mexanizmi sifatidagi innovatsiya qonuniyatlari bilan o'zaro ta'sirga kirishib, uning ijtimoiy-madaniy qiyofasining betakrorligini yaratadi. O'zaro ta'sir jarayonining xususiyati innovatsion tizimning asosiy xususiyati – innovatsionlikni saqlash va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydigan boshqaruv madaniyatining mazmuni va mexanizmlariga o'z talablarini qo'yadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bozarov D. Sinergetik paradigma. –T.: Tafakkur, 2010. – 79-b.
2. Muhamedova Z. Ta'lim falsafasi.T.: ToshMI, 2004. – 14-15-b.
3. Yangi pedagogik texnologiyalar. Mualliflar jamoasi / X.Karimov tahriri - T.: TDTI. 2.2002. –34-b.

ТАЪЛИМ ОЛУВЧИЛАРДА ТЕХНИК ИЖОДКОРЛИК ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ АНИҚЛАШ, РИВОЖЛАНТИРИШ ВА БОШҚАРИШ АСОСЛАРИ

Алимов Нормурод Носирович

Пед.фан.ном., доц. ЎЗМУ Жиззах филиали

Аннотация: Талаба ёшларни ўз устида мунтазам ишлаш ва илмий-тадқиқот фаолияти билан шуғулланишга ундаш, уларнинг истеъдодларини намоён этиш, иқтидорли ёшларни қандай меъзонлар асосида танлаб олиш ва уни қандай такомиллаштириб, ривожлантириш кераклиги ҳақида сўз юритилади.

Таянч сўзлар: Ижодкорлик, иқтидорлилик, коммуникатив хусусиятлар, ишчи хусусиятлар.

“Республика олий таълим муассасаларида таҳсил олаётган, илмий-тадқиқот фаолияти билан шуғулланаётган иқтидорли ёшларни янада қўллаб-қувватлаш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 9 сентябрдаги ПФ-6309-сон [Фармони](#) эълон қилинди. Фармонга кўра талаба ёшларни ўз устида мунтазам ишлаш ва илмий-тадқиқот фаолияти билан шуғулланишга ундаш, уларнинг истеъдодларини намоён этиш ва ижодий қобилиятларини ривожлантириш, билимли ва иқтидорли ёшларни янада қўллаб-қувватлаш масалаларига аълоҳида эътибор қаратилган.

Олий таълим муассасалари аввало иқтидорли ёшларни қандай меъзонлар асосида танлаб олиш ва уни қандай такомиллаштириб, ривожлантириш кераклигини илмий асослашни тақозо этади. Шу маънода ушбу йўналиш бўйича тадқиқотлар олиб бориш ҳозирги куннинг долзарб масалаларидан бири ҳисобланади. Хўш иқтидорли талабанинг